

Ks. Stanisław Olejnik. *Teologia moralna fundamentalna*. Włocławek: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne 1998 ss. 342.

Im bardziej komplikuje się życie indywidualnego człowieka, a także egzystencja całych zbiorowości ludzkich, tym bardziej potrzeba jasnych drogowskazów dla prawidłowego i szlachetnego postępowania. Stan współczesnej kultury duchowej dzisiejszego świata budzi ogromny aksjologiczny niepokój, ponieważ znamionują go cechy mentalności permissywnej, niekiedy nawet patologicznej i perwersyjnej, propagującej postawy i zachowania destrukcyjne, sprzeczne z naturalną intuicją moralną człowieka, nie mówiąc już o przesłankach typu religijnego. W ten klimat moralnego zagubienia ożywczy nurt prawdy moralnej wniosła w ostatnich latach siedmiotomowa pozycja teologicznomoralna znanego w Polsce i za granicą teologa moralisty, ks. prof. dr. hab. Stanisława Olejnika. Całość zatytułowana: *Dar – Wezwanie – Odpowiedź* (1988-1993) rozeszła się błyskawicznie dowodząc, jak bardzo współczesny człowiek potrzebuje i poszukuje nie tylko pouczenia moralnego, ale i solidnych wyznaczników normatywnych dla swych ocen, decyzji i działań. Wszelako rozmiar siedmiotomowego podręcznika, przynosząc pełną satysfakcję czytelnikom zainteresowanym pogłębioną wiedzą teologiczną, nie zamknął szansy udostępnienia przeciętnemu wiernemu, a także studentowi teologii, tego bogatego materiału w formie skróconej, niejako ekstraktu prezentowanej wiedzy. Ta okoliczność stała się dla Autora wezwaniem, by nie uszczuplając niczego z istotnej treści swego podręcznika – dokonać skrótu jego pierwszych tomów, a ponadto wzbogacić ten zamysł bibliograficznie i założeniowo. Założeniem zaś tej nowej inicjatywy znakomitego Profesora jest ukazanie „wzniosłości powołania wiernych w Chrystusie i ich obowiązek przynoszenia owocu w miłości za życie świata” (DFK 16). Pragnieniem dodatkowym Autora było skomponowanie takiej wersji skrótovej, aby zapewnić jej dostępność popularyzatorską posługując się jasnym, nie obciążonym przesadną aparaturą terminologiczną, językiem, wolnym jednak od beztróskiego spłylenia materiału integrującego szerokie pole zagadnień w moralności fundamentalnych.

Adresat i odbiorca omawianej pozycji z wdzięcznością przyjmuje doskonale zredagowane „Wprowadzenie” Stanowi ono metodologiczny klucz, dzięki któremu nawet nieprofesjonalista może otworzyć sobie drzwi do „świątyni” teologii moralnej i odnaleźć się w niej, jak we własnym domu. Autor wyjaśnia przede wszystkim, czym jest *t e o l o g i a w o g ó l e* jako refleksja nad treścią Bożego Objawienia z pozycji wiary i nauczania Kościoła. Na tym tle wyodrębnia się specyfika teologii moralnej z jej relacjami do innych dyscyplin teologicznych, do filozofii moralnej i nauk empirycznych (s. 19-28). Ta informacja z kolei stawia pytanie, czy teologia

moralna legitymizuje się statusem dyscypliny naukowej? Autor wyjaśnia przystępnie, czym jest nauka i jej metoda, jakie problemy trzeba rozwiązać, by usytuować teologię moralną w kategorii dyscyplin naukowych uwzględniając jej metodologiczną specyfikę i charakter jej związku z naukami empirycznymi (s. 28-43). Niebagatelne znaczenie ma segment historyczny, poświęcony dziejom myśli teologicznomoralnej w Kościele Powszechnym (starożytność, średniowiecze, epoka nowożytna od Trydentu po wiek XX), przy czym dobre jego uzupełnienie stanowi fragment poświęcony piśmiennictwu teologicznomoralnemu w Polsce (s. 43-83).

Merytoryczną analizę problematyki teologicznomoralnej rozpoczyna Autor od otwarcia najszerszej perspektywy ludzkiej egzystencji, od problemu powołania człowieka. W tej idei zawiera się horyzont zbawczy losu ludzkiego, rozświetlony światłem Starego i Nowego Przymierza, eschatologiczny finalizm życia jako zwieńczenie oczekiwania na pełnię zjednoczenia z Bogiem oraz ubogacenie ontyczne (łaska Chrystusa), sakramentalne i charyzmatyczne „człowieka w drodze” (s. 85-115). Tenże człowiek z jego integralnym wyposażeniem (ontologiczno-antropologicznym, godnościowym i społecznym), określającym jakość jego powołania, jest przedmiotem dalszej prezentacji Autora. Ksiądz Profesor osadza jego egzystencję w kontekście współczesnej, pełnej dramatycznych napięć i kryzysów, cywilizacji. Usiłuje w nurcie tych przemian określić i opisać także właściwości etosu Polaka i całego narodu polskiego wyważając umiejętnie jego szanse i aksjologiczne zagrożenia (s. 117-168).

Człowiek powołany przez Boga – zobowiązany jest do zapoznania się z treścią tego wezwania. Odniesiona do jego wolnej woli i osobistej decyzji – zachowuje ona całą moc normatywną, ponieważ wezwanie do zbawienia i uświęcenia nie jest niezobowiązujące. Tę treść przybliży każdemu Objawione Prawo Starego Testamentu, nade wszystko jednak Chrystusowe prawo miłości, przekazywane w kerygmacie Apostołów i łamiące legalistyczny schematyzm na rzecz „wolności dzieci Bożych” To Boże Prawo wkodowane w osobową naturę ludzką wyraża zarówno obiektywną, niezmienną, jak i relacjonalną cechę Woli Bożej. Uzupełnia zaś je stanowione prawo ludzkie (s. 187-232).

Z kolei Autor omawia tajemniczą dyspozycję ludzkiej osoby, która przechwytuje normatywną treść Prawa Bożego i przekształca ją w osobiste przekonanie moralne, wyrażane aktami poznania, namysłu, decyzji i nakazu. Jest nią sumienie jako subiektywna norma moralności, której obecność, istotę i funkcje w wewnętrznej jaźni osoby ludzkiej – potwierdza zarówno doświadczenie powszechne, jak i światło Objawienia (s. 232-268). Ono ma największy i najgłębszy wpływ na działanie moralne człowieka nadając realizacji jego powołania wymiar aksjologiczny. W podjęciu bowiem powołania ma spełniać się dobro moralne doskonalące osobowościowe bogactwo chrześcijanina. Autor ukazuje biblijno-teologiczne założenia dobrego działania, obiektywne i subiektywne wyznaczniki jego realizacji oraz walor zasługujący. Utrwalane stałą wiernością zasadom i powtarzalnością aktów osiąga ono charakter sprawności dobrych (cnoty), których źródłem jest zarówno naturalna zdolność człowieka (cnoty naturalne), jak i aktywność łaski Bożej (cnoty teologalne: s. 269-296).

Znakomity Uczony zwraca również uwagę, że człowiek ma straszliwą możliwość odrzucenia Bożego powołania, a więc perspektywę takiej ponurej opcji, która w teologii określana bywa jako *g r z e c h*. Tę smutną rzeczywistość ludzkiej egzystencji

Autor poddaje szerokiej i pogłębionej analizie nawiązując do przekazu Starego i Nowego Testamentu, ukazujących wielopostaciową rzeczywistość grzechu. Obraz ten wzbogacony został teologiczną refleksją nad zbłądzeniem ludzkim, które oscyluje między samym zakwestionowaniem grzechu a zakłóceniem przez niego relacji do Boga i drugiego człowieka we wszystkich obszarach indywidualnego i społecznego życia. Autor dociera do źródeł, z jakich wypływają grzechy i wady ludzkie podkreślając nieuniknioną odpowiedzialność moralną za dokonane czyny. „Zakończenie” zaś ukazuje zbawczą perspektywę wyzwolenia się z grzechu stanowiąc pozytywną pointę tych wnikliwych rozważań (s. 297-342).

Prezentowany tom teologii moralnej należy przyjąć z pełnym podziwu uznaniem. Nie tylko z tej racji, że Autor zdołał nie uszczuplając waloru doktrynalnego 3 tomów, będących podstawą niniejszego skrótu, zachować wszystkie *c e c h y f o r m a l n e*, jakimi legitymowała się siedmiotomowa edycja macierzysta. Widać bowiem doskonale, że wywody Autora mają silne oparcie wyjściowe w przesłankach biblijnych, a więc w świetle Bożego Objawienia, wspierającego rozum ludzki. Każdy segment tematyczny startuje z tego podstawowego progu realizując najwierniej postulat *Optatam totius* Soboru Watykańskiego II. Za przekazem biblijnym podąża konsekwentnie doktryna nauczycielska Kościoła, zawarta w cytowanych dokumentach świeżej i najświeższej daty. Obwarowany takimi preambułami (Pismo św., nauka Kościoła) przekaz teologicznomoralny ks. prof. S. Olejnika legitymuje się pieczęcią obiektywizmu i Tradycji prezentując czytelnikowi „nova et vetera” w nieuszczuplonym swym bogactwie. Od strony warsztatowej uderza bardzo korzystnie jednolitość konstrukcyjna tomu, którego poszczególne segmenty nie niwecząc wzajemnej dysjunkcji – tworzą zintegrowaną całość. Autor starał się równocześnie formułować tytuły poszczególnych bloków tematycznych w sposób dynamiczny, a więc zastosował modus najbardziej właściwy dyscyplinie, jaką jest teologia moralna. Przystawalność tekstu podręcznik zawdzięcza przejrzystości pojęć i definicji. Ksiądz Profesor posługuje się językiem komunikatywnym, definiując tylko te wielkości terminologiczne, które są niezbędne, np. antropologia (s. 117 n.), eschatologia (s. 96), personalizm (s. 214), personalizacja (s. 265), grzech strukturalny (s. 338) itp. Godny podziwu jest narracyjny styl Autora, dzięki któremu lekturę wzbogacającą wiedzę – przyswajają się z zainteresowaniem. Nie do przecenienia są zestawy bibliograficzne, umieszczone po każdej poszczególnej kwestii doktrynalnej. Stwarzają one wyjątkową okazję pogłębienia wiedzy na interesujący czytelnika temat. Wyróżniają się nie tylko cechą aktualności, ale i tym, że zestawione są także z zasobów polskiego piśmiennictwa teologicznego. Należy też podkreślić informacyjny walor wykazu skrótów ksiąg biblijnych, jak i dokumentów kościelnych oraz tytułów czasopism. Tak więc formalne wymagania, stawiane poważnym dziełom naukowym, spełnione zostały w stopniu optymalnym.

Nie dziwi więc, że *i m e r y t o r y c z n e z a l e t y* tego tomu synchronizują znakomicie z jego formalnymi znamionami. Przede wszystkim zwraca uwagę fakt, że Autor wyposażył swój podręcznik w tematy uwzględniające polski kontekst historyczno-kulturowy. Włączenie do bloku historycznego, poświęconego dziejom teologii moralnej, piśmiennictwa teologicznomoralnego w Polsce (zob. s. 70-83) daje doskonały przegląd twórczej dynamiki polskich teologów moralistów od początków naszej

historii aż po wiek XX. Ten akcent pozwala dostrzec bogactwo etosu polskiego społeczeństwa. Jeszcze donioślejszą rolę, bo wychowawczą i pedagogiczną, spełnia refleksja nad cechą polskiego myślenia i odczuwania, nad zagrożeniami dla polskiego etosu, tudzież drodze do przezwyciężenia kryzysu i generowania odnowy moralnej (zob. s. 145-168). Docenić należy tu oczywistą zdolność przełamywania ogólności wywodów na rzecz aktualnych potrzeb polskiego adresata.

Niektóre partie opracowania wybrzmiewają wyraźnym rezonansem problematyki, która w obecnej dobie zyskała prawo obywatelstwa. Chodzi tu o zagadnienie, poruszone przez Jana Pawła II w jego słynnej encyklice *Veritatis splendor*. Autor w analizie natury prawa moralnego zachowuje doskonałą równowagę między sferą uprawnionej autonomii ludzkiej a wspierającą i uświęcającą ingerencją łaski, która będąc aktywnością Boga w człowieku nie pomniejsza ani jego wielkości, ani jego wolności (zob. s. 202-206: prawo a wolność; s. 111-116: indywidualne drogi powołania Bożego). Łączy się to równocześnie z ważkim problemem w moralności, mianowicie powiązaniem elementu obiektywnego („Das Objektive”) z personalistycznym wymiarem działań ludzkich („Das Personale”). Delikatny problem wyważenia obu współczynników zawsze był legitymacją wytrawnej i wnikliwej refleksji nietuzinkowych badaczy (zob. s. 213-216; s. 262-268).

Oczywiście, referowane uwagi recenzenta są tylko lekkim dotknięciem szczegółów całości, której bogactwo znalazło tak znakomitą syntezę, niemniej nawet te oceniające muśnięcia potwierdzają, jak ścisły kontakt posiada Dostojny Autor ze stanem współczesnej teologii moralnej. Jego podręcznik jest odpowiedzią na „kairologiczną” potrzebę współczesnej doby, a odpowiedź ta podąża za wytycznymi Soboru Watykańskiego II i aktualnych dokumentów Stolicy Apostolskiej. Stąd ta dbałość, by korzystać również z osiągnięć dyscyplin antropologicznych, dzięki czemu teologia nigdy nie popada w zasadzkę abstrakcjonizmu, a może i ezoteryzmu. Potwierdzeniem tego jest bardzo trafne ujęcie relacji między eschatologią a zaangażowaniem w rzeczywistość ziemską. Widzimy, jak Autor potrafił znakomicie powiązać realizm z chrześcijańską wizyjnością rzeczy ostatecznych (zob. s. 99-103).

Warto też zwrócić uwagę na poruszone w podręczniku, wprawdzie ponure, ale bardzo ważne zagadnienie grzechu. Nie chodzi tu o klasyczną analizę tej rzeczywistości, ale o ten jej aspekt, który drastycznie odciska się na postawach indywidualnych osób i na zachowaniach całych społeczności. Chodzi o społeczny wymiar grzechu, którego intensywność w kontekście współczesnej dekompozycji kulturowej urasta do rangi *d e f o r m a c j i s t r u k t u r a l n e j* całych obszarów życia społecznego. Problem polega na tym, że niektórzy chcieliby z tego powodu uwolnić się od odpowiedzialności moralnej sugerując nieunikalność determinant „anonimowego” zła. Autor zdecydowanie przeczy tej tezie, choć uwzględnia okoliczność określonych uwarunkowań (zob. s. 313-315; 338-339).

Na koniec tej krótkiej informacji należałoby dodać, że doniosłość przekazanej wiedzy teologicznomoralnej ujawnia się w sposób istotny i pełny we wszystkich 3 tomach, których to opracowanie jest skrótem. Recenzent więc z pewną nostalgią sięga myślą do lektury wersji poszerzonej. Z drugiej strony nie można nie uwzględnić racji praktycznych i pedagogicznych. Jeżeli celem tego skrótu jest zadośćuczynienie potrzebom uczniów i studentów teologii, a także szeregowych wiernych, to przy-

---

znać trzeba, że jest to inicjatywa godna wysokiego uznania. Należy podziękować Księdzu Profesorowi, że podjął się tego dodatkowego wysiłku i to z tak znakomitym rezultatem. Budzi to nadzieję, że i dalsze tomy, dotyczące zagadnień szczegółowych życia moralnego, doznają podobnego opracowania.

Ks. Seweryn Rosik